

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕОРІЙ

©2022 НІКІТІН Д. В.

УДК 339.92
JEL: A12; B12; B24; B25; B41; O30

Нікітін Д. В. Теоретико-методологічні витоки інноваційних теорій

Уже з другої половини ХХ ст. у структурній динаміці світового науково-технологічного прогресу, як безперервного процесу вдосконалення техніко-матеріальної бази суспільного виробництва та його організації на основі реалізації наукових знань, починають чітко викристалізуватися якісно нові тенденції інноватизації міжнародної економіки. Так, з огляду на виключну важливість інновацій у глобальних процесах виробництва конкурентоспроможної інтелектуально- та наукомісткої промислової продукції, а також їх перспективний потужний вплив на прибутковість фінансово-господарської діяльності бізнесових і підприємницьких структур ключового значення набувають питання щодо розкриття генезису й еволюції інноваційних теорій. У статті проаналізовано такі економічні теорії, як меркантилізм, марксизм, класичну політичну економію та неокласичний напрям економічної теорії. Охарактеризовано внесок фізіократів у розвиток теоретичного дискурсу інноватизації економічної діяльності. Принциповою відмінною ознакою сучасного етапу розвитку теорій інноваційного розвитку є їх базування на інституційній парадигмі. В останні десятиліття в її теоретичному дискурсі спостерігається небачений сплеск наукового інтересу, що пов'язано із системним впливом науково-технічного та інноваційного прогресу на результативність фінансово-господарської діяльності економічних суб'єктів. З погляду дослідження процесів наноіндустріалізації найбільшу кількість раціональних елементів містить еволюційна інноваційна теорія, що є найбільш адекватною «концептуальною матрицею» для системного обґрунтування її сутності та рушійних сил розвитку. Крім того, еволюційна інноваційна теорія найбільшою мірою здатна до розроблення сучасної теоретико-методологічної бази для комплексного дослідження процесів переходу світового виробництва на нанотехнологічні розробки, здатні піднести його на якісно вищий щабель розвитку.

Ключові слова: парадигма, меркантилізм, політекономія, фізіократи, наноіндустріалізація, інноваційний прогрес, науково-технічний прогрес.

Табл.: 1. **Бібл.:** 8.

Нікітін Дмитро Віталійович – аспірант кафедри міжнародного обліку і аудиту, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: andavydenko@kneu.edu.ua

UDC 339.92
JEL: A12; B12; B24; B25; B41; O30

Nikitin D. V. The Theoretical and Methodological Origins of Innovative Theories

Back in the second half of 20th century, in the structural dynamics of world scientific and technological progress as a continuous process of improving the technical and material base of social production and its organization on the basis of the implementation of scientific knowledge, the qualitatively new tendencies in the innovatization of the international economy began to crystallize. Thus, taking into account the exceptional importance of innovations in the global processes of manufacturing the competitive intellectual and knowledge-intensive industrial products, as well as their prospective powerful impact on the profitability of financial and economic activities of business and entrepreneurial structures, questions concerning the disclosure of the genesis and evolution of innovative theories appear to be of key importance. The article analyzes economic theories such as mercantilism, Marxism, classical political economy, and neoclassical direction of economic theory. The contribution of physiocrats to the development of the theoretical discourse of innovation of economic activity is characterized. A general distinguishing feature of the modern stage of development of theories of innovative development is they are based upon the institutional paradigm. In recent decades, in its theoretical discourse there is an unprecedented surge in scientific interest, which is associated with the systemic impact of scientific, technical and innovative progress on the effectiveness of financial and economic activities of economic entities. From the point of view of the study of the processes of nanoindustrialization, the largest number of rational elements seems to be included in the evolutionary innovative theory, which is observed as the most adequate «conceptual matrix» for a systematic substantiation of its essence and driving forces of development. In addition, evolutionary innovative theory is most capable of developing a modern theoretical and methodological base for a comprehensive study of the processes of transition of world production to nanotechnological developments that can raise it to a qualitatively higher stage of its evolution.

Keywords: paradigm, mercantilism, political economy, physiocrats, nanoindustrialization, innovative progress, scientific and technological progress.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 8.

Nikitin Dmytro V. – Postgraduate Student of the The Department of International Accounting and Auditing, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: andavydenko@kneu.edu.ua

Уже з другої половини ХХ ст. у структурній динаміці світового науково-технологічного прогресу, як безперервного процесу вдосконалення техніко-матеріальної бази суспільного виробництва та його організації на основі реалізації наукових знань, починають чітко викристалізуватися такі якісно нові тенденції інноватизації міжнародної економіки, як: широке впровадження у виробничі про-

цеси біотехнологій і прогресивних методів менеджменту; їх комплексна автоматизація та механізація; генерування та практична реалізація економічними суб'єктами, котрі претендують на високий конкурентний статус на світовому ринку, якісно нових бізнес-моделей; а також активний пошук ними принципово нових видів сировини і матеріалів, здатних продукувати інноваційно-місткі види товарів з високою до-

даною вартістю та наперед заданими властивостями, тощо. У сукупності зазначені тенденції зумовляють докорінні зміни не тільки споживчих характеристик готових товарів, але й структури трансакційних витрат компаній у сировинному та промисловому секторах національних економік, механізмів залучення світової сировинної бази у виробничі процеси, організаційних, товарно-видових й інституційно-регуляторних структур глобального ринку тощо.

Проблематиці динамічного науково-технічного прогресу, а також дослідженням інноваційної діяльності на різних рівнях та в кількох концептуальних площинах приділено увагу багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Серед них можемо відзначити таких, як: А. Сміт, Д. Рікардо, К. Каутський, С. Кузнець, А. Маршалл, Р. Солоу, С. Уінтер Г. Кассель, Й. Шумпетер, І. Тарасов, К. Павлов, С. Іванов, В. Карасюк та ін. Проте поза їх увагою залишилося розкриття генезису й еволюції інноваційних теорій. Саме узагальнення теоретико-методологічних витоків інноваційних теорій і стали метою написання статті.

З огляду на виключну важливість інновацій у глобальних процесах виробництва конкурентоспроможної інтелектуально- та наукомісткої промислової продукції, а також їх перспективний потужний вплив на прибутковість фінансово-господарської діяльності бізнесових і підприємницьких структур, ключового значення набувають питання щодо розкриття генезису й еволюції інноваційних теорій. Як поширена течія економічної, соціологічної та філософської думки всі теорії даного класу об'єднує одна спільна риса – абсолютизація ролі науки і технологій у соціально-економічному прогресі суспільства, за якої масштабне застосування інноваційних розробок в економічній діяльності суб'єктів господарювання детермінує їх конкурентний статус на всіх сегментах глобального ринку та на всіх рівнях корпоративного управління в довгостроковій перспективі.

Економічна ж теорія підходить до дослідження інноваційної діяльності на різних рівнях і в кількох концептуальних площинах:

- ✦ меркантилізму та фізичної економії (як протечі класичної політичної економії);
- ✦ класичної економічної школи;
- ✦ марксистської теорії (через призму відтворення суспільного продукту);
- ✦ а також неокласичного, інституційного й еволюційного напрямів інноваційної теорії (табл. 1).

Спробуємо розкрити внесок кожної із зазначених теорій у формування методологічних засад розуміння сутності інноваційного розвитку, його джерел і рушійних сил, а також визначити взаємозв'язок між ними з погляду взаємовпливу й історичної взаємодоповнюваності.

Що стосується *меркантилізму*, то даний напрям економічної теорії спирається на формальну логіку та причинно-наслідковий підхід у дослідженні сфери обігу. Економічне вчення меркантилістів, що ґрунтується на розкритті закономірностей нагромадження капіталу в міжнародній торговельній сфері та механізмів протекціоністської політики держав, розглядає зовнішню торгівлю та міждержавний ринковий обмін як основні джерела добробуту та багатства націй. Так, меркантилісти (А. Джевонезі, Д. Лоу, Т. Мен, А. Монкретьєн, Г. Скаруффі, В. Стаффорд, Д. Стюарт, С. Фортрей [1, с. 323–324; 2, с. 41–54] та інші вчені), вивівши за рамки аналізу процес безпосереднього виробництва, кваліфікували його лише як передумову багатства, хоча і з властивим представникам даної течії розумінням товарної природи матеріального добробуту держав. Попри звужений аналіз меркантилістами економічних процесів у межах методологічного формату сфери обігу та переважне вираження економічних інтересів торговельної буржуазії, їх основними заслугами (з погляду предмета нашого дослідження) є, з одного боку, піднесення проблеми продуктивної праці як основи суспільного розвитку, незалежно від пануючої суспільної форми виробництва, а з іншого – виокремлення у структурі джерел багатства націй підприємництва та приватної ініціативи.

Характеризуючи внесок *фізіократів* (Н. Бодо, Ф. Кене, І. Тюнена, А. Тюрго та ін.) у розвиток теоретичного дискурсу інноватизації економічної діяльності, слід насамперед відзначити їх спирання на формальну логіку та застосування метафізичного підходу. Розвиваючи світоглядні та методологічні засади, спрямовані на відкриття природних законів в економічному бутті, фізіократи кваліфікують економічний розвиток суспільства як природний процес, жодною мірою не залежний від людської діяльності.

Концентруючись на ключовому предметі дослідження – сфері виробництва в сільськогосподарському секторі – фізіократи першими усвідомили об'єктивну необхідність реалізації тут глибоких якісних змін із обов'язковим дотриманням принципів вільної конкуренції та вільного підприємства. Останні, на думку Ф. Кене, не тільки не суперечать «внутрішньому порядку речей», але й здатні, як наголошує А. Тюрго, забезпечити в сукупності нарощування економічного потенціалу держав на основі розширення можливостей виробництва та створених державою сприятливих умов. Водночас у працях фізіократів здійснюється комплексний аналіз відтворення не тільки матеріальних благ, але й суспільних класів (тобто виробничих відносин), що знайшло свого подальшого розвитку у працях К. Маркса при розробленні ним фундаментальної теорії суспільного відтворення.

На новий теоретичний рівень проблему інноваційного розвитку та визначення ролі інноваційних джерел у суспільному прогресі було піднесено у *кла-*

Основні теорії інноваційного розвитку

Теорія	Основні концептуальні ідеї	Представники
1	2	3
Меркантилізм	Розкриття закономірностей нагромадження капіталу в міжнародній торговельній сфері та механізмів протекціоністської політики держав; розгляд зовнішньої торгівлі та міждержавного ринкового обміну як основних джерел добробуту та багатства націй; виведення за рамки аналізу процесу безпосереднього виробництва та його кваліфікація лише як передумови багатства; піднесення проблеми продуктивної праці як основи суспільного розвитку, незалежно від пануючої суспільної форми виробництва; виокремлення у структурі джерел багатства націй підприємництва і приватної ініціативи та ін.	А. Джевонезі, Д. Лоу, Т. Мен, А. Монкретьєн, Г. Скаруффі, В. Стаффорд, Д. Стюарт, С. Фортрей та ін.
Фізична економія (фізіократія)	Розвиток світоглядних і методологічних засад, спрямованих на відкриття природних законів в економічному бутті; кваліфікація економічного розвитку суспільства як природного процесу, жодною мірою не залежного від людської діяльності; обґрунтування об'єктивної необхідності реалізації в сільськогосподарському секторі глибоких якісних змін із обов'язковим дотриманням принципів вільної конкуренції та вільного підприємництва як запоруки нарощування економічного потенціалу держав на основі розширення можливостей виробництва та створених державою сприятливих умов; комплексний аналіз відтворення матеріальних благ і суспільних класів та ін.	Н. Бодо, Ф. Кене, І. Тюнен, А. Тюрго та ін.
Класична політична економія	Обґрунтування ключової ролі науково-технічного прогресу в розвитку виробництва як стійкої основи зростання продуктивності праці та її механізації, а також підвищення рівня матеріального добробуту громадян і розширеного відтворення людського капіталу; аналіз інноваційного прогресу через призму поділу праці як організаційну інновацію; розкриття причинно-наслідкових зв'язків між рівнем економічного розвитку держав і ступенем освіченості населення; обґрунтування об'єктивної необхідності приведення розміру заробітних плат працівників у відповідність до їх професійних здобутків та обсягів понесених витрат на здобуття освіти та ін.	А. Сміт, Д. Рікардо, Ж. Б. Сей, Р. Каптільйон, Ж. Кондорсе та ін.
Марксистська теорія	Кваліфікація інноваційного розвитку як найважливішої характеристики капіталістичної ринкової економіки та закономірного результату дії всезагального економічного закону адекватності виробничих відносин рівню та характеру продуктивних сил; обґрунтування трансформації інновацій з другорядного чинника економічного прогресу суспільства у вирішальний фактор структурної динаміки виробничих відносин і продуктивних сил під впливом антагоністичного загострення суперечностей між правами власності на засоби виробництва та сформованими новими технологіями виробничими відносинами; розкриття сутності процесу суспільного відтворення інновацій як механізму взаємодії науки, техніки, виробництва та підприємництва; обґрунтування досягнення інноваціями на певному етапі суспільного розвитку критичної маси, здатної не тільки «перезавантажити» економічну систему на принципово новій технологічній парадигмі, але й перевести її на якісно вищий щабель та ін.	К. Маркс, Ф. Енгельс, К. Каутський, Н. Зібер, П. Струве та ін.
Неокласична економічна теорія	Обґрунтування впливу науково-технічного прогресу на динаміку макроекономічного зростання країн на основі застосування математичного й економетричного інструментарію; виокремлення у структурі факторів виробництва й економічного розвитку країн екзогенного інноваційного чинника; широке застосування в дослідженнях мікро- та макроекономічних підходів; моделювання впливу на економічний розвиток країн інноваційних і кон'юнктурних чинників, у тому числі грошового фактора економічної рівноваги; здійснення економетричної інтерпретації впливу на макроекономічне зростання держав інвестицій, праці та технологічних інновацій;	М. Бредлі, Ц. Гріліхіс, Е. Денісон, К. Ерроу, С. Кузнець, А. Маршалл, Р. Солоу, Я. Тінберген, М. Фрідмен, Р. Харрод та ін.

1	2	3
	запровадження в науковий обіг понять епохальних (базисних) і поліпшуючих інновацій; розкриття взаємозв'язку макроекономічного зростання з інвестиціями в розвиток людського капіталу та витратами на дослідження і розробки та ін.	
Інституціоналізм	Обґрунтування позаекономічних чинників інноваційного прогресу суспільства; кваліфікація інноваційної економіки через призму історико-логічного підходу як якісно нового етапу розвитку суспільно-економічної формації, що базується на високих технологіях та їх системному впровадженні в усі сфери людської життєдіяльності; обґрунтування ключової ролі знань й інформації у процесах розширеного відтворення суспільного продукту; розкриття характеру впливу науково-технічного прогресу на еволюцію соціальної структури суспільства; визначення механізмів впливу інституційних змін на інноватизацію економічної діяльності; обґрунтування необхідності підвищення гнучкості та децентралізації при ухваленні управлінських рішень із заміною жорсткої системи державного контролю ефективними механізмами впровадження та ін.	Д. Белл, Дж. К. Гелбрейт, П. Друкер, Р. Коуз, Р. Нельсон, Д. Норт, Е. Тофлер, С. Уінтер та ін.
Еволюційна економічна теорія	Розкриття сутності поняття «інновації» та здійснення їх класифікації; трактування економіки як системи, що саморозвивається, у межах якої інновації є ендогенним фактором економічного прогресу та його основним драйвером, здатним забезпечити глибокі якісні зміни структурних підсистем економічної системи суспільства; кваліфікація підприємця як генератора інновацій, який впроваджує в суспільну практику результати науково-технічного прогресу та здатен у такий спосіб порушити рівноважний стан економічної системи суспільства, переводячи її на вищий щабель розвитку; обґрунтування циклічного характеру економічного розвитку, тісно пов'язаного із упровадженням інновацій; визначення рамок втручання держави в розвиток інноваційної економіки	Г. Кассель, А. Кляйнкнехт, М. Кондратьєв, С. Кузнець, Е. Менсфілд, Г. Менш, Д. Сахал, Г. Хаберлер, Й. Шумпетер та ін.

Джерело: узагальнено та складено автором.

сичній політичній економії на основі перенесення аналізу у сферу виробництва. Так, уже у другій половині XVIII ст. до їх теоретичного обґрунтування суттєво наблизився представник англійської політекономії, економіст мануфактурного періоду А. Сміт у своїй фундаментальній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів». Учений розглядає інноваційний прогрес через призму поділу праці, який, репрезентуючи організаційну інновацію, є, на його думку, основною рушійною силою зростання продуктивності суспільної праці та динамізації науково-технічного розвитку. З цього приводу він наголошує на такому: «Винахід усіх машин, що полегшують і скорочують працю, слід ... приписувати поділу праці», який, на думку А. Сміта, не тільки формує для працівників можливості максимальної концентрації на виконанні тих чи інших виробничих функцій, але й стимулює їх до вдосконалення трудових навичок і майстерності, а також повного опанування своєю професією.

Саме останні, як свідчить світовий досвід, у багатьох країнах світу найчастіше втілювались у різного роду поліпшеннях виробничих процесів з причин підвищення професійної вправності працівників, збереження часу при їх переході від одного виду пра-

ці до іншого, а також впровадження у виробництво винаходів, здатних полегшити працю робітників і диверсифікувати їх професійні навички. Окрім того, А. Сміт наголошує на докорінних змінах, яких зазнають економіки під впливом поділу праці, з погляду розширення можливостей економічних суб'єктів щодо отримання найрізноманітніших товарів – результатів чужої праці в обмін на свої продукти [2, с. 72, 74]. Тож з цього часу у світовому теоретичному дискурсі дедалі більшою мірою утверджується ідея щодо економічної доцільності та визначальної ролі науково-технічного прогресу в розвитку виробництва, який формує стійку основу для зростання продуктивності праці, підвищення рівня матеріального добробуту громадян та системної механізації праці.

Попри постійну увагу, що її приділяли науковці різних держав проблемі інноваційного розвитку економіки упродовж усього XIX ст., а також наявність доволі ґрунтовних її досліджень, комплексного наукового аналізу даної проблеми не існувало практично до початку XX ст. Справа в тому, що даний період теоретичного дискурсу інноваційних процесів став своєрідною реакцією світової нау-

ки на тогочасні фундаментальні зміни в системі світового господарства, а саме:

- ✦ завершення формування його зрілої моделі та глибоку технологічну модернізацію;
- ✦ активізацію процесів концентрації та централізації капіталу;
- ✦ прискорення темпів нагромадження розвинутими країнами світу багатства;
- ✦ наростання асиметрій у технологічному розвитку держав і регіонів;
- ✦ динамічну інноватизацію міжнародної економічної системи.

Зазначені процеси спричинили, як ми знаємо, значне підвищення продуктивності праці та висунення у світовий економічний авангард тих країн і регіонів, які в числі перших змогли опанувати інноваційними технологіями, впровадити ефективні управлінські підходи у практику ведення господарства та всі сфери людської життєдіяльності.

Не випадково історично першою науковою теорією у трактуванні природи та рушійних сил інноваційного розвитку суспільства став у кінці XIX – на початку XX ст. *марксизм*. Принагідно відзначимо, що марксистська теорія розвитку економіки та суспільства базується на історико-логічному та діалектико-матеріалістичному методах дослідження даних процесів, згідно з якими останні розглядаються через призму природно-історичних процесів. Концентруючись у своєму аналізі на методологічних питаннях процесу суспільного відтворення, К. Маркс розробляє теорію доданої вартості, обґрунтовуючи на її основі сутнісний зміст і ключові механізми інноваційного розвитку. Останній кваліфікується ученим як закономірний результат дії всезагального економічного закону адекватності виробничих відносин рівню та характеру продуктивних сил, який, як відомо, виражає «внутрішньо необхідні, сталі та суттєві зв'язки між прогресом продуктивних сил та еволюцією відносин економічної власності, а також зворотню дію цих відносин на розвиток продуктивних сил» [1, с. 534].

Виходячи з цього інновації в розумінні К. Маркса з другорядного чинника економічного прогресу суспільства трансформуються у вирішальний фактор структурної динаміки виробничих відносин і продуктивних сил під впливом антагоністичного загострення суперечностей між правами власності на засоби виробництва та сформованими новими технологіями виробничими відносинами. Так, ще в першому томі своєї фундаментальної праці «Капітал», в окремому розділі «Машини та велика промисловість», К. Маркс відводить чільне місце комплексному аналізу взаємодії машин і працівників [3]. Учений наголошує на тому, що техніка в жодний спосіб не призначена для полегшення праці робітників, а є засобом створення доданої вартості через скорочення тривалості робочого дня працівника, а отже – економії

фонду заробітної плати, що припадає на виробництво одиниці продукції. Завдяки дії даної закономірності на тлі динамічного розвитку техніки та механізації виробничих процесів працівники здатні виробляти упродовж того самого часу та за ту ж саму заробітну плату значно більші обсяги продукції, що перетворює їх на придаток до машини.

Узагальному руслі теоретичного дискурсу процесів інноватизації економічної діяльності в першій половині XX ст. активно розвивається *неокласичний напрям економічної теорії*. Він знайшов свого найглибшого методологічного розроблення у працях цілої плеяди таких всесвітньо відомих науковців, як: М. Бредлі, Ц. Гріліхіс, Е. Денісон, Д. Джоргенсон, К. Ерроу, Дж. Кларк, А. Маршалл, Дж. Мід, В. Парето, Р. Солоу, Я. Тінберген, М. Фрідмен, Р. Харрод [4] та багатьох інших. Відмітними та притаманними лише неокласичній школі рисами дослідження рушійних сил, механізмів і напрямів інноваційного розвитку суспільства є, з одного боку, обґрунтування впливу науково-технічного прогресу на динаміку макроекономічного зростання країн на основі застосування математичного й економетричного інструментарю, а з іншого – виокремлення у структурі факторів виробництва й економічного розвитку екзогенного інноваційного чинника. Так, ключовий висновок теорії інновацій Е. Денісона полягає в тому, що результативність виробничих процесів напряму залежить не тільки від продуктивності праці та капіталу, але й таких чинників, як: зростання працевитрат (з часткою у 32% у структурі факторів економічного зростання), інноваційна діяльність (28%), капітальні вкладення (19%), освіта і професійна підготовка працівників (14%), економія на масштабах виробництва (9%), поліпшення системи ресурсного розподілу (7%).

Окрім того, на відміну від своїх попередників, представники неокласичної школи широко застосовують у своїх дослідженнях мікро- та макроекономічні підходи з проведенням моделювання впливу на економічний розвиток інноваційних і кон'юнктурних чинників, у тому числі грошового фактора економічної рівноваги. Так, у розроблених Р. Солоу, Я. Тінбергеном, Р. Харродом, Є. Домаром, Дж. Мідом та Т. Свонном математичних моделях економічного зростання вченими було здійснено економетричну інтерпретацію впливу на макроекономічне зростання держав інвестицій, праці та технологічних інновацій. Вона підтвердила наявність у відкритих економік держав неперевершених конкурентних переваг в частині здобуття широких можливостей диверсифікації джерел фінансово-господарського розвитку та значного підвищення в такий спосіб конкурентних позицій на різних сегментах світового ринку.

Хоча зародження теорій інновацій у першій чверті XX ст. було пов'язане з динамічним розвит-

ком у цей період техніки та науково-технологічного прогресу, існуючі теоретичні підходи до розуміння філософії розвитку інноваційних процесів (з погляду їх рушійних сил, механізму дії та векторної спрямованості) дотепер перебувають у постійному динамічному стані, перманентно трансформуючись у відповідності до структурних трансформацій глобальної економічної системи. При цьому принциповою відмінною ознакою сучасного етапу розвитку теорій інноваційного розвитку є їх базування на *інституційній парадигмі*. Остання, як відомо, заперечує можливості реалізації економічними суб'єктами раціональної інноваційної політики без урахування потужного впливу на неї інституційного середовища, яке й дотепер нерідко ігнорується при розробленні довгострокових інноваційних програм [5].

З-поміж учених-інституціоналістів, котрі зробили найвагоміший внесок у розвиток теоретичного дискурсу інноваційної економіки, слід відзначити насамперед Дж. К. Гелбрейта, який розробив теорію технократичного детермінізму; П. Друкера (теорія інформаційного працівника); Е. Тофлера (теорія «третьої хвилі»); Д. Белла (теорія постіндустріального суспільства); Р. Коуза, Д. Норта, Р. Нельсона, С. Уінтера (теорія інституційних та еволюційних змін) та інших. Усі зазначені учені у своїх дослідженнях, що базуються на еволюційному та міждисциплінарному підходах, принципах індивідуалізму та холізму, методах індукції та дедукції, концентрують головну увагу на позаекономічних чинниках інноваційного прогресу суспільства. Останні розглядаються на рівні різного роду тісно пов'язаних між собою соціальних інститутів (формальних і неформальних), здатних забезпечити його суттєву активізацію. В інституційній інноваційній теорії такими соціальними інститутами є знання й інформація, які до того ж розглядаються як унікальні та невідтворювані основні виробничі ресурси, вироблені індивідуумами, для яких матеріальні стимули не є основними в економічній діяльності [6, с. 41].

Грунтовні теоретико-методологічні витоки наукових досліджень процесів інноваційного розвитку світового господарства пов'язані із зародженням у першій чверті ХХ ст. *еволюційної економічної теорії*, найглибше розроблення якої знаходимо у працях Г. Касселя, А. Кляйнкнехта, М. Кондратьєва, С. Кузнеця, Е. Менсфілда, Г. Менша, Д. Сахала, Г. Хабрелера, Й. Шумпетера [7] та багатьох інших учених. Їх праці об'єднує одна спільна риса – концентрація основного дослідницького інтересу на інноваційному компоненті суспільного поступу. На подібного роду методологічному засновку Й. Шумпетер, як фундатор інноваційної теорії, обґрунтовує концептуальну модель економічного розвитку як процесу «комбінвання будь-яких речей і сил», яке у кінцевому рахунку стає причиною отримання чогось іншого, аніж те, що було спочатку, тобто інновацій.

У більшості випадків «нові комбінації» (або компанії, фірми та промислові підприємства, що їх втілюють) на початкових етапах інноваційних процесів не просто витісняють, на думку Й. Шумпетера, старі комбінації, а співіснують поряд з ними, спричиняючи дискретність економічного розвитку [8, с. 159] як незворотних і закономірних змін технологічного способу виробництва [1, с. 283]. Водночас «нові комбінації», перемагаючи в конкурентній боротьбі зі старими комбінаціями, перебирають на себе засоби виробництва останніх [8, с. 161], залучаючи на ці цілі кредитні ресурси. Таким чином, «нові комбінації» є результатом не тільки технічного компоненту (тобто заданого фізичними властивостями матеріальних об'єктів і можливостями продуктивності праці), але й визначеного ринковими потребами економічного компоненту виробництва, за яких «економічна логіка перемагає технічну» з докорінною модифікацією «ідеальної технічної картини, яка не враховує економічних умов» [8, с. 72, 83].

Підбиваючи підсумок проведеного дискурсного аналізу, узагальнення та структуризації основних концепцій і теорій, які розкривають сутнісну природу та рушійні сили інноваційного розвитку суспільства, слід відзначити, що проблематика інноваційного розвитку суспільства вже багато десятиліть перебуває в центрі уваги багатьох учених. Кожна з теорій і концепцій, маючи свої конкурентні переваги та методологічні вади, виконала свого часу важливу функцію у формуванні наукових поглядів на дану проблему. В останні десятиліття в її теоретичному дискурсі спостерігається небачений сплеск наукового інтересу, що пов'язано із системним впливом науково-технічного й інноваційного прогресу на результативність фінансово-господарської діяльності економічних суб'єктів. З погляду дослідження процесів наоіндустріалізації найбільшу кількість раціональних елементів містить еволюційна інноваційна теорія, що є найбільш адекватною «концептуальною матрицею» для системного обґрунтування її сутності та рушійних сил розвитку. Крім того, еволюційна інноваційна теорія найбільшою мірою здатна до розроблення сучасної теоретико-методологічної бази для комплексного дослідження процесів переходу світового виробництва на нанотехнологічні розробки, здатні піднести його на якісно вищий щабель розвитку. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Економічна енциклопедія : у трьох томах / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : ВЦ «Академія», 2001. Т. 2. 847 с.
2. Історія економічних вчень : підручник / за ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. Київ : КНЕУ, 1999. 564 с.
3. Пересунько З. М. Теоретичні аспекти розвитку інноваційної теорії. *Ефективна економіка*. 2013. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2192>

- Pareto V. Oeuvres completes. T. 5 : Les systemes socialistes. Geneve, 1965.
- Ruttan V. W., Hayami Yu. Toward a Theory of Induced Institutional Innovation. *The Journal of Development Studies*. 1984. Vol. 20. Iss. 4. P. 203–223. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220388408421914>
- Катигрובה О. Розвиток теорії інновацій в контексті інституціоналізму. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2013. № 146. С. 39–42.
- Ter Wengel J., Kleinknecht A. The Myth of Economic Globalization. *Cambridge Journal of Economics*. 1998. Vol. 22. Iss. 5. P. 637–647. DOI: <https://doi.org/10.1093/cje/22.5.637>
- Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. М.: Директ Паблшинг, 2008. 400 с.

Науковий керівник – Голенко О. М., доктор економічних наук, професор, факультет міжнародної економіки і менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана».

REFERENCES

Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia], vol. 2. Kyiv: VTs «Akademii», 2001.

- Istoriia ekonomichnykh vchen* [History of Economic Thought]. Kyiv: KNEU, 1999.
- Katyhrobova, O. "Rozvytok teorii innovatsii v konteksti instytutsionalizmu" [Development of Innovative Theory in Institutionalism]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Seriia «Ekonomika»*, no. 146 (2013): 39–42.
- Pareto, V. *Oeuvres completes*, vol. 5 : Les systemes socialistes. Geneve, 1965.
- Peresunko, Z. M. "Teoretychni aspekty rozvytku innovatsiinoi teorii" [Theoretical Aspects of Innovation Theory]. *Efektivna ekonomika*. 2013. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2192>
- Ruttan, V. W., and Hayami, Yu. "Toward a Theory of Induced Institutional Innovation". *The Journal of Development Studies*, vol. 20, no. 4 (1984): 203–223. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220388408421914>
- Shumpeter, Y. A. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of Economic Development]. Moscow: Direkt Publishing, 2008.
- Ter Wengel, J., and Kleinknecht, A. "The Myth of Economic Globalization". *Cambridge Journal of Economics*, vol. 22, no. 5 (1998): 637–647. DOI: <https://doi.org/10.1093/cje/22.5.637>

УДК 330.1
JEL: D70; O17
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-5-10-16>

ДИНАМІКА ДЕМОНСТРАЦІЙНИХ ФОРМАЛЬНИХ ПРАВИЛ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

©2022 СЕРЖАНОВ В. В., АБРАМОВ Ф. В.

УДК 330.1
JEL: D70; O17

Сержанов В. В., Абрамов Ф. В. Динаміка демонстраційних формальних правил у сфері охорони здоров'я

Метою даної роботи є визначення причин неефективності чинних демонстраційних формальних правил, що регулюють діяльність у сфері охорони здоров'я, та причин сталості відповідних формальних правил. Показано, що основними причинами негативної динаміки ефективності формальних правил у сфері охорони здоров'я є: тиск з боку окремих зацікавлених груп, маніпулювання суспільними настроями та поширення в даній сфері малоефективних демонстраційних формальних правил. На відміну від демонстраційних формальних правил, що спостерігаються в інших сферах економічного та суспільного життя, демонстраційні формальні правила у сфері охорони здоров'я характеризуються не лише цільовою, але також і значною транзакційною неефективністю. Доведено, що численні демонстраційні формальні правила здатні не лише зменшити ефективність медичної системи та уповільнити темпи інституційних реформ у сфері охорони здоров'я, але й створити умови, що несуть пряму загрозу життю та здоров'ю людини. Показано, що, незважаючи на симетричність витрат, пов'язаних зі зміною демонстраційних формальних правил у сфері охорони здоров'я, відповідні демонстраційні формальні правила можуть зберігатися протягом тривалого часу. Динаміка неефективних демонстраційних формальних правил у сфері охорони здоров'я визначається відсутністю запиту з боку суспільства на подальші інституційні реформи у сфері охорони здоров'я. Останнє обумовлено низьким рівнем загальної освіченості населення, що не дозволяє суспільству оцінити цільову та транзакційну неефективність демонстраційних формальних правил, а також незначним рівнем додаткових транзакційних витрат бюрократичних процедур кожного окремого демонстраційного формального правила. Запропоновано заходи щодо попередження поширення малоефективних демонстраційних формальних правил у сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: транзакційні витрати, інституційні реформи, формальні правила.

Бібл.: 19.

Сержанов Віталій Вікторович – доктор економічних наук, доцент, декан економічного факультету Ужгородського національного університету (вул. Університетська, 14а, Ужгород, 88015, Україна)

E-mail: vitaliy.serzhanov@uzhnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0577-4422>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57218255844>

Абрамов Федір Володимирович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри загальної економічної теорії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (вул. Кирпичова, 2, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Abramov@khp.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4825-3974>